

Datum: 2025-01-05

Dnr: Ku2025/00871

Remissyttrande

Kulturdepartementet

103 33 STOCKHOLM

Yttrande över En kulturkanon för Sverige (SOU 2025:92)

Frantzwagner Sällskapet är en forskningsbaserad organisation med inriktning på den nationella minoriteten romers historia, språk och kulturarvs- samt rättighetsfrågor. Särskilt fokus för verksamheten är den grupp inom minoriteten som identifierar sig som resande, men också benämns som resanderomer eller resandefolket. Det vill säga den romska grupp som har en dokumenterad och obruten närvaro i Sverige sedan åtminstone fyra sekler. Genom verksamheten samlar vi in och sprider faktabaserad kunskap om minoriteten romer i Sverige i ett historiskt och nutida perspektiv. Vårt yttrande är som helhet ställt ur ett romskt minoritetsperspektiv.

Frantzwagner Sällskapets utgångspunkt

En kulturkanon är en fråga som berör hela landets befolkning och därmed resanderomer, som del av den nationella minoriteten romer. Vårt yttrande utgår från att vi som nationell minoritet är en naturlig del av Sveriges befolkning historiskt och idag. Sedan minoritetserkännandet trädde i kraft år 2000 har svenska staten en rad förpliktelser gentemot de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken. Skyldigheterna är i sin tur kopplade till såväl internationella konventioner som nationell lagstiftning. En svensk kulturkanon har som statlig offentlig utredning en lagstadgad skyldighet att inkludera de nationella minoriteternas perspektiv, men i detta avseende har utredningen brustit.

I grunden välkomnar vi idén om en svensk kulturkanon, dock är vi av uppfattningen att det föreslagna innehållet i flera avseenden kan ifrågasättas. Vi menar att innehållet behöver revideras och inte minst breddas samt utökas i fråga om antalet inkluderade verk. Innehållet i en kulturkanon

behöver spegla Sveriges historiska befolkning och samhälle på ett mer nyanserat, inkluderande och autentiskt sätt. Inte minst behöver de nationella minoriteternas historiska bidrag till svenskt samhälle och kultur lyftas fram med större tydlighet.

Kommittén och de nationella minoriteterna generellt

Kommitténs genomförande av regeringens uppdrag har resulterat i att de nationella minoriteterna i praktiken har förminskats till perifera inslag i berättelsen om Sveriges kulturella arv. I den offentliga diskussionen om en kulturkanon likställde kommitténs ordförande synpunkter från de nationella minoriteternas representanter med synpunkter från bandyspelare. Uttalandet visade på att de nationella minoriteternas lagstadgade rätt till inflytande och delaktighet negligerades av utredningen.

I utredningen förekommer ett varaktighetskriterie som vi dock menar definieras utifrån majoritetens institutioner och självförståelse. Härigenom osynliggörs minoriteternas historiska bidrag till det svenska samhället och kulturarvet. Följden därav är att utredningen snarare fördjupar än motverkar den samhälleliga splittringen mellan majoritetssamhället och de nationella minoriteterna som den ska adressera.

”Sverige är i dag präglad av en stor splittring rörande tillit, trygghet, social sammanhållning och gemenskap. I detta läge finns behov av att tydliggöra och tillgängliggöra det kulturella arv som har format landet, som en gemensam referensram för både nya och etablerade medborgare.

Genom att lyfta fram verk och företeelser som haft varaktig betydelse för svensk kultur och samhällsutveckling – inom både konstnärliga och samhälleliga fält – syftar kulturkanonen till att främja en medborgerlig bildning som kan stärka gemenskapen och bredda förståelsen för Sveriges historiska förankring.” (<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2025/09/sou-202592/>)

I Sverige har de nationella minoriteterna en lång historia av att ha undertryckts. Ur ett minoritetsperspektiv är det nödvändigt att påminna om att den svenska välfärdsstatens framväxt, exempelvis såsom den beskrivs i Alva och Gunnar Myrdals *Kris i befolkningsfrågan*, byggde på en normativ föreställning om ett homogent samhälle. Detta var ett sammanhang där de nationella minoriteterna inte hade någon naturlig plats. Minoriteterna sågs inte som bärare av egna språk och kulturer med rättigheter, utan som avvikelser som skulle korrigeras genom anpassning, disciplinering och tvång. Denna slags tankegods bidrog till långvariga och omfattande strukturella övergrepp – såsom tvångsomhändertaganden av barn, steriliseringar och påförande av psykisk stress. Inte minst drabbades minoriteterna av avbrott i den kulturella och språkliga kontinuiteten. Konsekvenserna härav präglar fortfarande relationen mellan minoriteterna och stat. En kulturkanon bör förvisso spegla det svenska men samtidigt även tydligt bryta med tanketraditioner som gett långtgående negativa konsekvenser för de nationella minoriteterna i landet. De nationella minoriteterna är nämligen en del av Sverige.

Sedan minoritetserkännandet år 2000 har Sverige fått upprepad stark kritik av Europarådet rörande brister i efterlevandet av minoritetskonventionerna. Under 2025 riktade även DO och Riksrevisionen i rapporter kritik mot statens brister gentemot de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. För att vi som minoritet ska få tillgång till de rättigheter vi har krävs även att våra historiska bidrag till svenskt samhällsliv och kulturarv synliggörs. Bristen på förståelse för minoriteternas historiska erfarenheter och nutida särskilda rättsliga ställning leder till ett fortsatt osynliggörande.

Ohistoriska utgångspunkter beträffande minoriteten romer

Sverige har befolkats av olika romska grupper sedan 1500-talet och de har primärt benämnts “tattare” och sekundärt “zigenare”. Sedan år 2000 har vi en nationell romsk minoritet som är delad i fem grupper, utifrån ursprungsregion och när man invandrat. Av de fem har endast en grupp, nämligen resanderomerna, en dokumenterad varaktighet som sträcker sig århundraden tillbaka, räknat från 1880-talet. Historiska källor vittnar om att enstaka transnationellt kringresande valakisk-romska följn då började besöka Sverige. Dock endast tidvis. I samband med första världskrigets utbrott stängdes rikets gräns och några valakisk-romska följn blev då strandsatta i Sverige. Ännu

på 1950-talet levde de kvar i landet och staten klassificerade dem som utlänningar, istället för svenska medborgare. I mitten av 1900-talet utgjorde gruppen mindre än 5 % av den samtida romska minoriteten i Sverige. Den absoluta majoriteten av den romska populationen, som uppgick till drygt 10.000 individer totalt, utgjordes av den resanderomska gruppen. Alltsedan 1960-talet har ytterligare romska individer och grupper invandrat och inräknas i någon av de ytterligare tre grupperna inom den nationella minoriteten romer.

I början av 1900-talet definierades resanderomerna initial som en “äkt ras”, men omdefinierades av rasbiologer på 1920-talet som “blandras”. På 30- och 40-talet pekades resanderomer ut i pressen om en samhällsplåga, som inte borde existera, och systematiska tvångsåtgärder initierades. Dessa fick långtgående konsekvenser för gruppens individer samt dess språk och kultur. På 1950-talet fick gruppen sin romska etnicitet förnekad och klassificerades av forskare och stat som en social klass. Efter ett halvt sekel erkändes resanderomerna år 2000 som del av minoriteten romer och definieras sedan dess som etnisk minoritet. Okunskapen kring denna historia är utbredd i det svenska samhället generellt.

Utredningens förslag beträffande minoriteten romer

I utredningen tas Katarina Taikon och böckerna om *Katitzi* upp som förslag att synliggöra den romska minoriteten, med motiveringen;

“Verket inleder en banbrytande barnboksserie om en ung romsk flickas kamp mot diskriminering och socialt tryck i 1930- och 1940-talets Sverige”

Katarina Taikon böcker och rättighetskamp har en unik ställning, men är samtidigt strikt begränsad till att endast beröra den valakisk-romska gruppen i Sverige. Med andra ord rör verken en minoritet av minoriteten romer i Sverige. Urvalet blir en selektiv representation som ingalunda kan anses vara normativ och gällande för minoriteten romer som helhet i sin samtid.

Ur ett svensk-romskt minoritetsperspektiv kan bidraget ingalunda anses vara representativt för minoriteten romer i Sverige. Förslaget står därför enligt vår mening direkt i strid med utredningens

syfte och mål, som är att ge ett utsnitt som kan anses representera det svenska. Vi menar att utredningens förslag måste kompletteras med ett eller flera balanserade och historiskt acceptabla bidrag kopplade till minoriteten romer.

Förslag om romskt bidrag till en svensk kulturkanon

Dragspelslegendaren Carl Jularbo (1893-1966) var en romsk man, med bakgrund i den resanderomska gruppen. Redan i tidig ålder visade han sig vara ett musikaliskt underbarn. Åtta år gammal började han att turnera i Sverige och Norge som dragspelare i ett barnkapell. Genom sitt liv blev Jularbo en omåttligt populär och folkkär musiker som gjorde ett djupt avtryck hos den svenska befolkningen med sitt artistskap och sina kompositioner. Hans *Drömmen om Elin*, *Nya Värmlandsvalsen*, *Avestaforsens brus* och *Livet i Finnskogarna* har letat sig i den svenska folksjälens. Sedan år 2017 är Carl Jularbo upptagen i den svenska musikens Hall of Fame och innehar svenskt rekord i antalet skivtitlar. Hela 1.577 titlar spelade han in i samtida populära musikgenrer som passade för dans, såsom polska, schottis och vals. I mitten av 1900-talet gestaltades Carl Jularbo i två spelfilmer, *Livet i Finnskogarna* (1947) - baserad på dokumentärfilmen *Med dragspelet i högsätet* (1946) - och *Kalle Karlsson från Jularbo* (1952). I filmerna speglas vardagssituationer och kulturellt utbyte mellan olika befolkningsgrupper i det tidiga 1900-talets landsbygdssamhälle.

Liksom i fallet med de föreslagna Evert Taubes visor kan Carl Jularbos alster kopplas till skilda musiktraditioner som har fått stor spridning och varaktighet. Oavsett samhällsklass och bakgrund har Carl Jularbo haft stor betydelse för den svenska befolkningen och än idag kan hans kompositioner höras spelas på allt från bröllop till Midsommarfiranden och Allsång på Skansen.

Exemplet med Carl Jularbo illustrerar Sveriges och den nationella minoriteten romers gemensamma historia och kulturarv. Historien ger också en balanserad och historisk korrekt bild av positiva och vardagliga interaktioner och utbyten mellan minoritets- och majoritetsbefolkningen.

Slutkommentar

En kulturkanon behöver säkerställa att minoritetsperspektiv inte reduceras eller ses som något osvenskt, utan en gång för alla erkänns som en del av svenskt samhälle och kulturarv. Utifrån vårt forskningsfält är det tydligt att utredningen saknar de kunskaper om den nationella minoriteten romers historia i Sverige som krävs för att göra relevanta bedömningar. Vi befärar att utredningen följer en tradition där resanderomer under lång tid har beskrivits och uppfattats som en social klass istället för etnisk minoritet. Okunskap rörande minoriteten romers historiska erfarenheter och utveckling till dagens situation, som minoritet med särskilda rättsliga ställning, riskerar att leda till ett fortsatt osynliggörande. I det vidare arbetet med en svensk kulturkanon menar vi att fokus bör riktas mot att bryta traditioner av förlegade tankegodar som förnekar och osynliggör de nationella minoriteternas delaktighet och bidrag till svenskt samhällsliv och kultur – historiskt och idag.

Helsingborg 2026-01-05

Jon Pettersson

Ordförande